

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.32>

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ДЕСТРУКТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ

Лисеюк А.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-9026-1188
e-mail: lyseiuk@gmail.com*

Лисеюк А.М. Особливості структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам.

Мета статті – визначити структуру правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам.

Досліджено особливості розуміння сутності та структури правових механізмів. З'ясовано, що правовий механізм протидії деструктивним інформаційним впливам відрізняється від класичних моделей тим, що його структура включає не лише норми та правовідносини, а й спеціальні інструменти інформаційної безпеки, спрямовані на захист комунікаційного простору. Охарактеризовано властивості правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам. Особливу увагу приділено дезінформації як одному із видів деструктивних інформаційних впливів.

Запропоновано поняття структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам як внутрішньо впорядкованої сукупності взаємопов'язаних нормативних, інституційних, процедурних та інструментальних елементів, які на основі норм права забезпечують запобігання, виявлення, припинення та правову відповідальність за протиправні руйнуючі інформаційні практики, а також гарантують дотримання конституційних прав і свобод людини та захист інформаційного суверенітету держави.

Визначено елементний склад структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам, який складається з: 1) норм права, якими визначено матеріальні та процесуальні засади зниження негативної дії інформаційних впливів на стан інформаційної сфери України, а також компетенції уповноважених державою у цій сфері суб'єктів; 2) правовідносин, які складаються в інформаційній сфері держави під час виявлення, ідентифікації, обмеження або видалення інформації деструктивного характеру; 3) актів застосування права, в яких втілюється результативність інформаційно-правового регулювання; 4) актів тлумачення права, які забезпечують єдність правозастосовної практики в умовах динамічних технологічних змін; 5) комплексних засобів синтетичної природи, які дозволяють поєднувати правові обмеження з технічними, технологічними та економічними, забезпечуючи ефективність функціонування правового механізму.

Ключові слова: правовий механізм, деструктивні інформаційні впливи, норми права, інформаційні правовідносини, акти тлумачення права, дезінформація, інформаційна безпека.

Lyseiuk A.M. Peculiarities of the structure of the legal mechanism for counteracting destructive information influences.

The purpose of the article is to define the structure of the legal mechanism for countering destructive informational influences. The peculiarities of understanding the essence and structure of legal mechanisms are studied. It has been established that the legal mechanism for countering destructive informational influences differs from classical models in that its structure includes not only norms and legal relations, but also special instruments of information security aimed at protecting the communication space. The

properties of the legal mechanism for countering destructive informational influences are characterized. Particular attention is paid to disinformation as one of the types of destructive informational influences.

The concept of the structure of the legal mechanism for countering destructive informational influences is proposed as an internally organized set of interconnected normative, institutional, procedural, and instrumental elements, which, on the basis of legal norms, ensure prevention, detection, termination, and legal responsibility for unlawful destructive informational practices, as well as guarantee the observance of constitutional rights and freedoms of individuals and the protection of the state's informational sovereignty.

The elemental composition of the structure of the legal mechanism for countering destructive informational influences is defined, consisting of: 1) legal norms that establish the material and procedural foundations for reducing the negative impact of informational influences on the state of Ukraine's information sphere, as well as the competence of state authorized subjects in this field; 2) legal relations formed in the state's information sphere during the detection, identification, restriction, or removal of destructive information; 3) acts of law enforcement, which embody the effectiveness of informational and legal regulation; 4) acts of legal interpretation, which ensure the unity of law enforcement practice under conditions of dynamic technological changes; 5) complex synthetic means that allow combining legal restrictions with technical, technological, and economic measures, ensuring the effectiveness of the functioning of the legal mechanism.

Key words: legal mechanism, destructive informational influences, legal norms, informational legal relations, acts of legal interpretation, disinformation, information security.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам в умовах воєнного стану зумовлена зростанням масштабів інформаційних атак, спрямованих на підрив національної безпеки та демократичних інститутів України. Сучасні інформаційні технології створюють нові можливості для поширення маніпулятивних повідомлень, отже, виникає потреба у формуванні комплексного правового механізму, здатного забезпечити ефективний захист суспільства від небезпечних інформаційних практик.

При цьому варто зазначити, що правове регулювання у сфері інформаційної безпеки має враховувати як національні інтереси, так і міжнародні стандарти, що визначають баланс між свободою слова та захистом від маніпуляцій, що утворюють ризики для інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету нашої держави. Важливим є оптимальне співвідношення імперативних і диспозитивних методів правового регулювання, адже інформаційні атаки часто мають прихований характер, а їхні наслідки проявляються у довгостроковій перспективі, що суттєво ускладнює правове реагування.

Це потребує створення системи превентивних заходів, які мінімізують ризики для держави та суспільства, а також визначення ролі органів публічної влади у забезпеченні інформаційної безпеки через розробку та реалізацію відповідних інструментів. Оскільки інформаційні впливи поєднуються з іншими видами гібридних загроз, необхідний інтегрований правовий підхід до їх нейтралізації, що передбачає виявлення прогалин у чинному законодавстві та пропозиції щодо їх усунення. Особливе значення має юридична відповідальність за поширення деструктивної інформації, адже саме вона визначає межі допустимої поведінки у сфері комунікацій та гарантує захист прав громадян від інформаційного тиску. У сукупності вказані фактори обумовлюють важливість дослідження структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам і обумовлюють актуальність теми цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика, пов'язана із визначенням сутності та елементів правових механізмів представлена у роботах багатьох українських вчених. Так, Т. Тархонич визначає механізм правового регулювання як системне утворення, динамічну, функціональну частину правової системи, сукупність послідовно організованих юридичних засобів, які знаходяться у певному взаємозв'язку та взаємодії між собою, що забезпечують досягнення соціально корисних цілей. Такі засоби мають структурну єдність та логічну послідовність; виконують специфічні завдання та функції, здійснюють вплив на свідомість та поведінку суб'єктів; дані механізми різняться за своєю природою та функціональним призначенням, але вони спрямовані на досягнення конкретних цілей [1, с. 18]. На думку Д. Коссе, поняття механізму правового регулювання дає змогу не тільки об'єднувати явища правової дійсності – норми, правовідносини, юридичні акти тощо, які справляють правовий вплив, оскаржувати їх цілісність, але й

представляти їх у системі, що характеризують результативність правового регулювання [2, с. 27]. Ю. Кривицький, з урахуванням сформульованих ним методологічних критеріальних положень, відносить до системи елементів механізму правового регулювання такі правові засоби: 1) норми права; 2) правовідносини; 3) акти застосування; 4) акти тлумачення норм права. При цьому останні два елементи є факультативними [3, с. 77]. Напрацювання вчених щодо сутності та структури правових механізмів дають змогу усвідомити соціальне призначення, принципи функціонування та основні підходи до переліків складових цих правових феноменів.

Однак, на нашу думку, правовий механізм протидії деструктивним інформаційним впливам відрізняється від класичних моделей тим, що його структура включає не лише норми та правовідносини, а й спеціальні інструменти інформаційної безпеки, спрямовані на захист комунікаційного простору. Ця особливість зумовлює необхідність поєднання імперативних правових приписів із превентивними заходами, які враховують швидкоплинність інформаційних процесів та потребу оперативного реагування на загрози, що виникають у цифровому середовищі. Відмінність також полягає у тісному взаємозв'язку правових норм із технологічними та організаційними засобами, що забезпечує комплексний характер протидії та дозволяє досягати результатів, недосяжних у межах традиційних підходів до структури правових механізмів. Вказане обумовлює необхідність наукових пошуків, спрямованих на визначення структури правового механізму у досліджуваній сфері.

Мета статті – визначити структуру правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Захист інформаційного суверенітету України передбачає активну діяльність органів публічної влади, правоохоронних органів та військових формувань, а також громадянського суспільства, спрямовану на зниження руйнівного впливу інформаційно-психологічних операцій російської федерації, постійних кібератак противника, використання ним можливостей соціальних мереж та інших комунікаційних платформ для дискредитації вищих органів управління, поширення панічних та депресивних настроїв у населення. Така діяльність може розглядатися у межах та засобами різних наук (політології, соціології, соціальної психології, кібернетики, науки державного управління та ін.), проте об'єднує ці підходи визнання необхідними елементами процесу протидії негативним впливам наділених достатньою компетенцією суб'єктів та створення правових рамок для їх функціонування. Це пояснює стрижневу роль правової науки у процесах протидії спробам зруйнувати інформаційний суверенітет України, які противник здійснює шляхом застосування деструктивних інформаційних впливів на суб'єктів правовідносин у всіх сферах життєдіяльності держави.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [4]. Аналіз змісту цих положень Основного Закону свідчить, що законодавець визначає інформаційну безпеку за рівнем її важливості в одному ряду з такими ключовими для кожної держави ознаками, як суверенітет та територіальна цілісність.

Як справедливо зауважує О. Солодка, одне з найважливіших завдань для забезпечення інформаційного суверенітету – створення законодавчої бази, зокрема розроблення відповідних концепцій та стратегій інформаційного розвитку держави, а також планів їхньої реалізації. Такі стратегічні документи в правовій формі визначають напрями і перспективи розвитку держави, створюють правові засади інноваційного розвитку, визначаючи основи державної політики у сфері забезпечення інформаційного суверенітету [5]. У Стратегії інформаційної безпеки, затвердженій Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, нормотворець приділяє особливу увагу інформаційним загрозам – потенційно або реально негативним явищам, тенденціям і чинникам інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні [6].

Серед видів деструктивного інформаційного впливу, поширених нині в інформаційному просторі нашої держави, слід зупинити особливу увагу на явищі дезінформації. У наукових дослідженнях справедливо відзначається, що вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану є складним та має різноманітні аспекти. До основних положень, що визначають цей вплив відносять наступні: дезінформація може викликати психологічний стрес (паніку,

тривогу та збентеження) та невпевненість серед громадян, особливо в умовах воєнного стану; дезінформація може призводити до розколу суспільства, підрив єдності та створення напруженості між різними групами громадян, що може бути особливо небезпечним в умовах воєнного стану; – часті випадки дезінформації можуть призводити до загальної недовіри до будь-якої інформації, включаючи ту, яка є правдивою та довіреною, що може створити серйозні проблеми в передачі необхідної та достовірної інформації громадянам; дезінформація може впливати на прийняття рішень на різних рівнях – від громадянського до державного, між тим погано підготовлені або маніпульовані дані можуть спричинити неправильне прийняття рішень та стратегії, що загрожуватиме національній безпеці; – дезінформація може впливати на зовнішні відносини України, сприяючи формуванню негативного іміджу чи порушенню дипломатичних стосунків з іншими країнами; – дезінформація може викликати обмеження доступу до правдивої інформації, зокрема, шляхом блокування чи цензури деяких джерел інформації; – дезінформація може впливати на економіку країни, викликаючи зниження інвестицій, погіршення економічного клімату та інші негативні ефекти [7, с. 290]. Набуття збройною агресією російської федерації повномасштабного характеру ще більш загострило проблему протидії деструктивним інформаційним впливам, оскільки противник використовує їх у поєднанні із засобами військової агресії з метою досягнення як військових, так і політичних цілей. У 2025 році українці критично оцінюють інформаційне середовище, і дедалі частіше помічають поширення фейкових новин саме у соціальних мережах. Їх назвали джерелом дезінформації 58% респондентів – на 5% більше, ніж торік. Це підтверджує, що платформи, які формують стрічку новин за алгоритмами персональних уподобань, залишаються головним каналом, де правдивий контент змішується з сумнівним. На другому місці – месенджери (45%), зокрема закриті канали в Telegram чи Viber, де відсутні механізми перевірки фактів і контроль за першоджерелами. Цей формат комунікації, з одного боку, створює відчуття приватності, а з іншого – відкриває шлях для швидкого поширення неперевіреної інформації [8]. Це свідчить про існування у суспільстві запиту на обмеження руйнівного впливу дезінформації, а також про масштаби її поширення.

Постійний моніторинг деструктивних інформаційних впливів на українську аудиторію дозволяє виокремити деякі тенденції вдосконалення інструментарію держави-агресора та інших суб'єктів у цій сфері. Зокрема, як зазначає у своєму аналітичному звіті Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України, у 2025 році сучасні діпфейки стали набагато якіснішими, а стратегія їх використання змінилася на «забруднення» інформаційного простору. Замість спроб змусити широку аудиторію повірити в окремий фейк, російські інформаційні операції зосереджені на підриві довіри до джерел інформації та провокуванні емоційного виснаження аудиторії. Втім, як і раніше, основними об'єктами дискредитації є військово-політичне керівництво України, а найчастіше – представники її Сил оборони. Так, у період з липня по листопад 2025 року Центром систематично фіксуються матеріали, створені за допомогою штучного інтелекту, у яких головними «героями» виступають нібито представники Сил оборони України. При цьому специфіка цих матеріалів дає підстави стверджувати, що головною метою їх створення та поширення є деморалізація особового складу Сил оборони України, підрив морального стану цивільного населення, створення уявлення про нібито хаос, непрофесіоналізм і паніку в лавах Сил оборони України, а також дискредитація дій та рішень військово-політичного керівництва України, зокрема з-поміж міжнародної аудиторії [9].

Варто звернути увагу на той факт, що дезінформація є лише одним із видів деструктивних інформаційних впливів. Поряд з нею в інформаційному просторі України ми можемо знайти прояви деструктивної пропаганди, конспірологічних теорій та інших видів негативного впливу на особистість та суспільство. Виділяють також категорію інформаційно-психологічного впливу як цілеспрямованого поширення інформаційних повідомлень або їх сукупності з метою досягнення бажаного стану поведінки суб'єктів суспільних відносин [10]. Проблема визначення видів деструктивних інформаційних впливів сьогодні ще не можна вважати вирішеною на теоретико-методологічному рівні, проте навіть різноманітність думок вчених з цього приводу свідчить про масштабність загроз інформаційному суверенітету України у досліджуваній сфері.

В контексті нашої статті уявляє інтерес виокремлення правових засобів з усього кола заходів, які визначає нормотворець як такі, що мають сприяти посиленню інформаційної безпеки. Як свідчить аналіз чинної Стратегії інформаційної безпеки, правові засоби посилення інформаційної безпеки можна розділити на чотири основні групи: 1) удосконалення законодавства та механізмів

його реалізації у сферах доступу до публічної інформації, захисту персональних даних, правового статусу журналістів, транскордонного телебачення, у тому числі для узгодження положень нормативно-правових актів з нормами міжнародних актів, обов'язкових для виконання Україною; 2) захист інформаційних прав та свобод військовослужбовців та представників інших складових сил безпеки та оборони України, ветеранів війни, членів їхніх сімей та інших суб'єктів інформаційних правовідносин; 3) посилення юридичної відповідальності за розповсюдження недостовірної інформації (дезінформації); 4) запровадження механізмів виявлення, фіксації, обмеження доступу та/або видалення з українського інформаційного простору інформації, яка здійснює деструктивний вплив, дезінформації та маніпулятивної інформації [6]. Слід зокрема зупинити увагу на тому, що перші три групи засобів носять однозначно правовий характер і, в межах класичного розуміння правового механізму, належать до норм права або актів застосування права, у той час як четверта група носить комплексний синтетичний характер. Обмеження інформації деструктивного характеру неможливо здійснювати виключно діями правового характеру, вони мають супроводжуватися технічними, технологічними та, у деяких випадках – економічними засобами, які унеможливають порушення правових приписів у майбутньому.

Саме наявність таких комплексних засобів у правовому механізмі протидії деструктивним інформаційним впливам є ключовою відмінністю від інших правових механізмів. Це впливає на структуру досліджуваного нами механізму, яка доповнюється ще одним елементом. Таким елементом доцільно визнати інституційно-технологічну складову, що забезпечує практичну реалізацію правових приписів через узгоджену діяльність уповноважених суб'єктів, застосування спеціальних технічних рішень та процедур міжвідомчої координації. Включення зазначеної складової зумовлює необхідність розгляду правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам не лише як сукупності норм і санкцій, а як багаторівневої системи управлінських, правових та технологічних взаємозв'язків. У такому вимірі ефективність правового регулювання інформаційної безпеки взагалі і захисту від деструктивних інформаційних впливів зокрема безпосередньо залежить від здатності держави інтегрувати юридичні інструменти з інфраструктурними та організаційними ресурсами, забезпечуючи їх відповідність принципам верховенства права та пропорційності. Особливо підкреслимо, що всі технічні, технологічні та економічні засоби обмеження деструктивних інформаційних впливів мають здійснюватися відповідно до Конституції та законів України, що є однією з важливих гарантій демократичного державного устрою. На відміну від тоталітарних режимів, які спираються на існування не задекларованих у правових нормах, але технологічно впроваджених обмежень для громадян щодо доступу до інформаційних ресурсів, особливістю демократичної правової держави є правова регламентація таких обмежень, а також здійснення контролю за правомірністю їх використання.

Отже, правовий механізм протидії деструктивним інформаційним впливам є системою правових засобів, спрямованих на захист національних інтересів і прав людини відповідно до принципу верховенства права. Його ключовою ознакою є нормативна визначеність, оскільки він функціонує виключно на основі Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають межі допустимого втручання держави у сферу інформаційних відносин і забезпечують юридичну легітимність відповідних заходів. Другою властивістю є системність, що виявляється у взаємодії норм конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, інформаційного та військового та інших галузей права, які в сукупності формують цілісний правовий режим протидії деструктивним інформаційним впливам. Такий механізм не зводиться до окремих санкцій, а передбачає комплексну юридичну відповідальність та узгодженість правового регулювання. Третньою визначальною ознакою є процедурна впорядкованість, яка забезпечує реалізацію заходів протидії виключно у встановлених законом процесуальних формах, унеможливаючи свавільні дії суб'єктів владних повноважень, та гарантує дотримання принципів пропорційності й правової визначеності. Четвертою властивістю є також превентивний характер правового механізму, що полягає у створенні правових умов для недопущення поширення дезінформації та маніпулятивного контенту з метою захисту конституційного права на достовірну інформацію. Адаптивність цього механізму забезпечується можливістю оновлення нормативно-правового регулювання у відповідь на нові інформаційні загрози за умови збереження правової легітимності та балансу між свободою вираження поглядів і вимогами інформаційної безпеки. І, нарешті, п'ятою властивістю правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам є наявність в ньому комплексних засобів, синтетична природа яких включає інтеграцію правових, технічних, технологічних та економічних

заходів. Це дозволяє поєднувати правові обмеження з технічними, технологічними та економічними, забезпечуючи тим самим ефективність функціонування досліджуваного правового механізму.

Таким чином, властивості правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам утворюють цілісну правову конструкцію, яка забезпечує ефективний захист національної безпеки та конституційних прав громадян у сфері інформаційних відносин.

Висновки. На підставі здійсненого у статті аналізу можна запропонувати поняття структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам як внутрішньо впорядкованої сукупності взаємопов'язаних нормативних, інституційних, процедурних та інструментальних елементів, які на основі норм права забезпечують запобігання, виявлення, припинення та правову відповідальність за протиправні руйнуючі інформаційні практики, а також гарантують дотримання конституційних прав і свобод людини та захист інформаційного суверенітету держави.

Виходячи із наведеного вище визначення, елементний склад структури правового механізму протидії деструктивним інформаційним впливам слід розуміти як сукупність:

1) норм права, якими визначено матеріальні та процесуальні засади зниження негативної дії інформаційних впливів на стан інформаційної сфери України, а також компетенція уповноважених державою у цій сфері суб'єктів;

2) правовідносин, які складаються в інформаційній сфері держави під час виявлення, ідентифікації, обмеження або видалення інформації деструктивного характеру;

3) актів застосування права, в яких втілюється результативність інформаційно-правового регулювання;

4) актів тлумачення права, які забезпечують єдність правозастосовної практики в умовах динамічних технологічних змін;

5) комплексних засобів синтетичної природи, які дозволяють поєднувати правові обмеження з технічними, технологічними та економічними, забезпечуючи ефективність функціонування правового механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тархонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С.12-18.
2. Коссе Д.Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 25-31.
3. Кривицький Ю.В. Механізм регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74-79.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Солодка О. Пріоритетні напрями забезпечення інформаційного суверенітету України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85. Ч. 3. С.134-138. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.20>
6. Стратегія інформаційної безпеки: затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення 29.12.2025).
7. Литвин Н. А., Ярош А. О. Вплив дезінформації на національну безпеку України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 288-290. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/69>
8. Джерела, в яких на думку українців найбільш поширені фейкові новини та дезінформація. URL: <https://media-systems.ua/news/11> (дата звернення 29.12.2025).
9. Аналітичний звіт «Використання відео із застосуванням штучного інтелекту для дискредитації Сил оборони України». URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitychnyj-zvit-vykorystannya-video-iz-zastosuvannyam-shtuchnogo-intelektu-dlya-dyskredytaciyi-syl-oborony-ukrayiny/> (дата звернення 29.12.2025).
10. Беляков К.І., Онопрієнко С.Г., Шопіна І.М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: монографія / за заг. ред. К.І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.